

խանն ևս կարգաւոր համար հետեւեալ օր փող է տալիս և մի համար առնում, տեսնում որ իւր հարցի պատասխանը չկայ նշանակում, երկրորդ և երրորդ օրն կրկին է գնում նոյն թիւերէն, մինչև որ տեսնում է իւր հարցի պատասխանը. բայց մինչև այդ ժամանակ թիւերէն ներքինի հետաքրքրութիւնը մի կողմից, իրանց հարցի դրահարկի կամ օգտամատոյց պատասխանը միւս կողմից արդէն մի համարութիւն կամ մի տեսակ պահանջ է յառաջ բերում այդ սխառն ընթերցողի համար այլ ևս գնելու այդ թիւերէն՝ Ահա այսպէս քիչ բաժանաբար ունեցող մի թիւերէն իւր ջանքերի, օգտակար և շահազգիւր դառնալու իւր հնարքները շնորհիւ տեսնում էր կարճ ժամանակամիջոցում արդէն տասնեակ հարգութեան է հասցնում իւր շնորհբերութիւնը:

Լըպարական արտոյ և ընդարձակ ծաւալման պատճառներէն մէկն էլ այն է, որ յատկապէս Մեքսիկայում մէկը միւսի լրագիրը ուղիւ և կարգաւ ամօթ է համարում: Ծանօթ, բարեկամ, եղբայր, հայր՝ ամենքն էլ իրանց համար լրագիր են առնում եթէ ուզում են կարգաւ. և ինչպէս տեսնի, նոյա կարծիքով ամբողջ մի բան է ուրիշից լրագիր ուղիւ և կարգաւ. բայց այս տեսակ բնաւորութիւնը յատկապէս թիւերէն համար չէ, այլ անհատական փողով, երբ ևս առնում և կարգաւ հո՛ւ՛ ուրման ձիւրաբար օգտուում եմ նորա փողից, կամ ուղիւ լառողս՝ մուրացիկութիւն ինչ եմ առնում: Իսկ ձիւրաբար ուրիշից օգտուելու բնաւորութիւնը անգլիացիք աչքին ամենանախապար բանն է. Այստեղ այն կուրծք տեսի, թէ անգլիացիք այդպէս բժանիքիդ են ոչ թէ միայն լրագիր վերաբերմամբ, այլ ամենատարած սեփականութեան բոլոր դէպքերի վերաբերմամբ: Անհատական սեփականութեան այս նորոգնափոխութեան և նկատառութեան պարագային ինքնաբերաբար միտում եմ ինքնաբերութիւն թէ այսպիսի մի հանգամանք մէջ լրագրի համար շատ տակն զփռուածութիւն կայ դարձանալու և մեծ ծաւալ գտնելու և միջոցային իւր տաղանդը, ներքինի պատասխանութիւնը, արթնանալու թիւերէն և մշտական հարգանքներով իրար կարող են նպաստել իրան յաղթանակ ապաւին և արեւմտաւոր անգլիական այն դժուարամեծ գրգռանքներն և դժուարահաս հնարաւորութեանը: Ուրեմն պէտք է խոստովանել որ անգլիական լրագրի յաջողութիւնը կախում է բացարձակապէս թիւերէնի ղեկավարներից: Եւ մի ու է թիւերէն յաջողութիւնը պատկուում է այն ժամանակ միայն, երբ նոյա ղեկավարները իրանց ձեռնարկի մէջ գնում են իրանց անհատական յաջողութեանը, հարգանքով, հարգալից և հարգալից օգտակար, պարտաճանաչ և շահագրգիռ դառնալու մասին: Ժողովուրդը այս պարագային պէտք է ընդունի իբր իր մասին արդէն մի ընդհանուր ակնարկ եղաւ վերում. սակայն արժէ ասակալին յառաջ բերել աշխիւ օրինակներ:

Ինչպէս յիշեցի, անգլիական թիւերէնը ըմբռնած լինելով այս ճշմարտութիւնը, բնաւ գտնաւոր և դժգոհութիւն չեն գրում հասարակութեան դէմ, այլ խորհում են միայն այնպէս բազմակողմանի և հնարամիտ լինել, որ ժողովուրդը ինքնաբերաբար պահանջ դրայ գնելու: Այս մասին արդէն մի ընդհանուր ակնարկ եղաւ վերում. սակայն արժէ ասակալին յառաջ բերել աշխիւ օրինակներ:

Կան մի շարք շարաթիւթերի, որոնք ամեն շաբաթ 20-50 թիւանակներն ունենեն և բաշխում իրանց ընթերցողներին. առաջին նուրբ 500 ուսուրի, երկրորդ մի վիտրակա, 250 ուսուրի, երրորդ 150 ուսուրի և չորրորդ 100 ուսուրի և այսպէս շարունակելով: Այս նուրբներն ստանալու պայմանները հետեւեալ կերպիւ են: Ընթերցողները իրանց գնած թիւերէն յատկապէս պատրաստուած կտրուի վրայ գրում են:

Ես ցանկանում եմ
Անունը
Հասցեն
Ճանի 2-րդ առաջին նուրբ

Ընթերցողը այս ձև կտրուի վրայ կարող է գրել իւր անունը, կամ իւր ուզած անձի անունը ու հասցեն. բոլոր դեղները դնում և զրկում են կտրուիները թիւերէն քուէպիտանի տղաշատանուրը, սպ քուէպիտանի ձեռք հաշում են և որ տեսնեն որ ամենից տակն կրկնում է, նա տեսնում է առաջին նուրբը, նշանակ պակաս քուէ ունեցողն երկուրդ նուրբը և այսպէս տասնամասնաբար լինում է մինչև վերջին նուրբը. Ես ձև նուրբների հա-

մար ընթերցողները սովորաբար գրում են տիկիներին կամ օրիորդներին անուններ: Եւ ամեն շաբաթ ընտրութեանը գնում են ներքին, նուրբները քանակին համեմատ, հրատարակում են թիւերէնից:

Օրինակի համար «Forget-me-not» թիւերէն այս շաբաթ 25 նուրբները ստացողներին մի քանիսի քուէները առաջ բերեմ այստեղ.

- 1) Օրիորդ Ե. Ջոֆիլդ . . . 3,529 քուէ
- 2) Օրիորդ Ժ. Համիլթոն . . 2,534 »
- 3) Տիկին Բէլ 1,826 »
- 4) Օրիորդ Թոգա Մօր . . . 1,752 »
- 5) Օրիորդ Մէլ Օսթոն . . . 1,205 »

Ել միւս քսան ստացողներին քուէն յառաջ չեմ բերում այստեղ: Այս առաջին 5 ղեկտեմներին քուէն գումարը արդէն հասնում է 10,846-ի. Եւ այս գումարին կարելի է ենթադրել թէ ընդհանուր քուէ-արկունքի, այսինքն՝ ուրիշ բառով ասած՝ ընդհանուր գրողների (բաժանորդների) թիւը 50,000-ից շատ անգամ չի կրկնու: Եւ

Այս քուէարկութիւնից երեւում է և մի ուրիշ բան. այն որ այս, կամ օրիորդը ու տիկինը արժանանում են 3-400 մարդուց հաւանութեան. սակայն կարելի է դարձանալ թէ սրբանից 4000 անձինք լսած են այդ օրիորդի կամ տիկնոջ անունը, որ հաւանում են նրան և ուզում որ նուրբը նա ստանայ: Թիւերէն մէջ գրում են մարդիկ կամ կիներ, բոլոր գրուածները արդէն լսուպէս վճարում են, իսկ լսողներն գրուածները ստանում են արտակարգ գումարներ, և թիւերէն մէջ յիշվում են մրցման արժանացող և գնահատուող գրուածները, որոնց հնչեղանիները բնականաբար համարութիւն են գտնում ընթերցողներից և քուէարկման առիթներում հաջորդաբար ձայնի են բաժանում ի նպաստ իրանց. այսպէս թէ իրանց գրուածքի համար վարձատրուում են թիւերէն վարչութիւնից և թէ ընթերցողների կողմից գտած համարութեան շնորհիւ արժանանում են թիւերէն ամեն շաբաթուայ թանկագին նուրբներից:

Կան նաև ուրիշ տեսակ թիւերէն, որոնք ընդարձակ շնորհներով են ունենալու համար, իրանց իրենցիցի վրայ նպաստաբար են թէ ով որ երկրպագուի արկածի գործերէն և վրայից իրանց թիւերէն նոյն շաբաթուայ նուրբը գտնուի, արկածային բնույթից իր կամ արդականները իրանցից ունեն թիւերէն վարչութիւնից ստանալ 100 անգլիական ոսկի: 1000 ուսուրի:

Լոնդոնի 5-6 միլիոն բնակիչները առաւօտ-իբրեւոն երկաթուղիների մէջ են, գլխաւոր երկաթուղիները երկաթուղիով է լինում. նոյնը և Մեքսիկոյ ամեն կողմերում. ուստի անթիւ ունի լրագիրներ տալիս 4 կողմէ և գնում են շաբաթուայ այդ տեսակի մի ու է թիւերէն և կարգալից լինող, միշտ պահում են իրանց գրագրուումը, որպէս զի եթէ յանկարծ մի արեւած պատահի, ընտանիքը չզրկուի 1000 ուսուրից. Tit-Bits անունով շաբաթուայ թիւերէն համար հնչում է ասակ և մէկ հազար և հարիւր (11,100) անգլիական ոսկի: Անցեալ շաբաթ մի գործատու երկաթուղու տակ մնալով մեռաւ: Այդ մարդը 1882-ի նոյեմբերից շաբաթուայաբար լրագրաւթանակներից գնում էր Tit-Bits-ի համարները: Tit-Bits-ի խմբագրութիւնը 100 ոսկու մի էջը վրէից հանդուցեալի կնոջը:

Այս կարգի թիւերէնը միանգամայն վերին տարիմանի աշխատանք են ընտրել նուրբներ մատակարարել ընթերցողներին, այս պատճառով բոլոր գրուածները մրցման են ենթարկուում և ըստ այնմ արեւում և մրցանակի արժանանում: Այսպէս Tit-Bits-ի այս շաբաթուայ յաջողութեանը հինգ հատը արժանացած են հինգական ոսկի (50 ուսուրի) մրցանակի: Այդ օրիորդներին իւրաքանչիւրը գրուում է թիւերէն մէկ երեւոյ միայն, և կարգում է 260 տող, որով իւրաքանչիւր մի տողը արժէ մօտ 20 կողմէ: Ուրիշ 15 փոքր յօդուածներ և արժանացիկ են երկուական ոսկի մրցանակի. այս 15 յօդուածներից մէկ ամենամեծը 80 տող է և ամենափոքրը միայն 20 տող, որով այս վերջին իւրաքանչիւր տողը արժէ մօտ մէկ ուսուրի: Այդ ամեն յօդուածների վրայ նշանակուում է մրցանակը, գրողի անունն ու հոսքին և դրամի գրեւած լինելը:

Այս հաշուով Tit-Bits-ը իւր այս շաբաթուայ թիւի մէջ գրողներին վճարած է 550 ուսուրի, ի բաց առկալով վճարը այս միւս յօդուածներին, որ մրցման մէջ չեն անցել:

Այսպէս, ասակալին շատ օրինակներ կարելի էր յառաջ բերել անգլիական մասնակի կետերից, ուր անհրաժեշտ ինքնուրուից ցոյց են տալիս, թէ թիւերէնի յաջողութեան գլխաւոր պայմանը, բացառապէս կախուած է նոյն իսկ թիւերէնի ղեկա-

վարներից, սրանց մեջ տեղեկագործող յատկութիւնից:

Վաղինակ:

ՆԱՄԱՎԵՆԵՐ ՍՊԱՆԻՍՏԻՅ

„Auch ich in Arkadien“
Goethe

I

Մի տասը-տասնհինգ տարի սրանից առաջ Սպանիա ճանապարհորդելու անդգնող թափախիւն կարող էր համարուել, այդ տղաքներին ու կարմիրների երկիցը անցնելով այնպիսի վտանգների հետ էր կապուած, որ մարդ, կամայ-ակամայ, ստիպուած էր զրկել իրան նրան տեսնելու բաւականութիւնից: Մի կողմից երկաթուղու ամեն տեղ չի կարող, միւս կողմից էլ լեռնացող աւազակային խմբերը կարգաւ, դառնացնում էին այդ քաղցր բաղձանը: Դեռ 1887-ին աշնանը, Մէր-բերին Բարսելոնայի գնացող գնացքը լեռնային աւազակների կաշնակցել էին ու բոլոր ճանապարհորդներին թալանել: Այդպիսի սրկիկայ խմբեր բաւականին յաճախ էին կարգում և նրանց դիմադրելու համար սպանիական տէրութիւնը, արդէն 1844-ից, մի ժանդարմերիա (Guardia civil) է կարգել, որոյ թիւը այժմ հասնում է 20,000 հետեւի ու 5000 ժանդարմ զօրքի, և պէտք է խոստովանել, այդ քաջ տղաքներին չնայելով իրանց շատ ողորմելի ուժերին, մի գաղմկանալի հետ ենթանշանակող հաջորդաբար ղեկաներին ինքնին ինքնաբերական, անդադար հալածում էին սպանիական խմբերին, մինչև որ համարում թէ բոլորովին ոչնչացնել նրանց: Եւ ահա դրանք են մասամբ պատճառը և մասամբ էլ այժման երկաթուղու ցանցը 12000 քիլոմէտր տարածուած, որ հիմա կարելի է ճանապարհորդել Սպանիայում նոյնպէս ապահով, ինչպէս բոլոր մնացեալ եւրոպայում:

Փարիզից Սպանիա գնացող ունի երկու ցամաքային ճանապարհ. նախ Բոլդոն և Գրոնի վրայով դէպի Սան Միգուէլ և ապա երկրորդը Լիոնի ու Մերսիի վրայով դէպի Բարսելոնա. երկուսն էլ երկրորդը, որովհետեւ նա աւելի շուտ պիտի հասնի ինձ Գրոնից, թիւերէնով առաջինը վերադարձիս անցնելու:

Փարիզում արդէն աշխատելու խառնուրդում է մինչև անգամ ցուրտ սիւկ էր, երբ ես ուղեգրուեցայ դէպի Մերսի: Բայց առաջ, այստեղ ինձ սպասում էր մի շատ անհաճութիւն: Մի հոգալիս կամ իրարից, որը ճանապարհ ընկած օր տեղի է ունեցել Պերքինէններում, քանի քանի դիւրեք քաղցրեց, քանի կամուրջներ լուսնալուսնի տակից լսող, Մերսիից Գոր-Բու անցնող տուններն փնջել էր. այդ այն տունէն էր, որը Իսպանա-ֆրանսիական սահմանի վրայով, կամ, այս դէպքում անկի ուղիով կրկին տակ, տակուի էր առկա: Թէպէտ և ինձ խորհուրդ տուին վերադառնալ Մարսիլ և այնտեղից շուրջանալ հասնել Բարսելոնայի—բայց ես նախադրուեցի մնալ մի քանի օր Մերսի և սպասել ճանապարհների շինուելուն: Ի՞նչ կարող էի տեսնել ծովով վրայ ճանապարհորդելով: Այնտեղի գլխաւոր խմբիցը հաւատարեց ինձ, որ մի շաբաթից անց էլ կարող տակ ճանապարհների վերաշինութիւնը: Տէր Ստուռնը, ի՞նչ պատկեր էր ներկայացնում այդ ծովափնային, խեղճ ձկնորսների վերջը. . . երկու երեք յարկանի քարէ աներ մինչև հիմքը, քանդած, քարէ կամ քարէ քարէ փայտեղ, դառնալով լուսնած, ճարտարապետ. ձիթիներն էր արժանաւոր արած. . .

Ինչպէս որ ինձինքը տակ էր, այնպէս էլ եղաւ. ուղիւ մի շաբաթից ճանապարհ ընկելով դէպի Բարսելոնայ: Երկաթուղու գծի վրայ անդադար հանդիպում էին լուսնալուսնի վարդերին, իսկ Գոր-Բուի մօտ մինչև անգամ ամբողջ գնացքը բարեկալի. շատ տեղ հողը ճանապարհի տակիցը այնպէս էր լուսնացած, որ բէլները օդի մէջ կախուած էին հեռագրի թիւերի վրէի:

Մերսիից մինչև Բարսելոնա վեց ժամուայ ճանապարհ է. երկաթուղին բոլոր ժամանակ նոյնն էր մերթ վայրէից ինքնաբերական ջրապահներով, մերթ ձիթիներով անաւանակով. ամեն մի դիւր, ամեն մի այդի այստեղ մի մի պատկերէ, մէկը միւսից աւարելի. յանկարծ տունէից դուրս եւ գալիս և ծովը տակից եւ տեսնում է ինքու, դարձեալ տունէից-տունէից յետեւ և վերջապէս դուրս եւ գալիս մի խաղաղ պտղատու գայտ—ձիթիներով ու արմաւենիներով լեռներ: Մի քիչ յետոյ տեսաւ իր դարձակ փոխում է, դառնում է ինքնային աշ ու ձախ բարձր անդուամտեմբ, որոնց վրայ հին ամրոցներն ու զանգեղներն աւերակներ—յետոյ դարձակ ծովափ. . . այդպէս փոփոխուելով շարունակուում է այդ ճանապարհը

ամբողջ երկրում, Բարսելոնային էլ դէն մինչև Վալենսիայ: Ընդհանրապէս այս երկրները շատ է լինելուով Իսպանո-սոքրանո-հու Ռիվիէրաները—միայն սա աւելի անհրաժեշտ, աւելի վայրենի է և պակաս մարդաբանկ ու պակաս մշակուած քան նրանք:

Այս երկրում Սպանիա մանողներին համար Բարսելոնան առաջին մեծ քաղաքն է, ուստի և նորա տպաւորութիւնը ամենից հետաքրքրականն է: Քաղաքին մօտեւնալուսնից առաջ աչքի է դառնում հակապակաս մի կողմ չէն. այդ ցուրտ, մարտի համար չինած կրկնէն է, որը 12,000 հոգի կարող է պարունակել. առանց այդ չէնքին գիտաւր է մի սպանիական քաղաք երեւակային: Գալարանից դուրս գալուց մտնում եւ մի չինարներով զարդարած ծառերն, որոյ շարունակութիւնը, արմաւենիներից կարգաւ, Pisco de Colon փողոցն է Գորմոսի փառահին արձանով. յետոյ նոյն նոյն ծառ ու մուգ փողոցներով անցնում եւ դէպի մեծ լայն Բարսելոնայի փողոցը, որը քաղաքի կենդանին է կազմում և միացնում է նոր քաղաքը հին հետ: Քաղաքի հին մասը նախահնգափ մօտին է. նորա փողոցները այնքան նոյն են ու տեղեր այնքան պարզ, որ ամեն մի փողոց պակաս պարզ է դառնում և շատ է լինելուում արեւելեան քաղաքները՝ նոյնպէս ապահով էլ այնտեղի պէս դուրս է դարձում, առետուրը համարում թէ փողոցի վրայ է կառարկում: Քաղաքի նոր մասը բոլորովին եւրոպական է, փողոցները լայն, ուղիւ և շրջի տեղերով, հրապարակները, երկաթուղի, կանոնաւոր քառակուսի, էլեկտրական լայնով և այլն: Բարսելոնայի փողոցի ծայրում, որտեղ քաղաքի նոր մասն է սկսում, մինչև հիմայ կան դեռ քաղաքի անհնգափ անդադարները հաջորդաբար ինքնին ինքնաբերական, անդադար հալածում էին սպանիական խմբերին, մինչև որ համարում թէ բոլորովին ոչնչացնել նրանց: Եւ ահա դրանք են մասամբ պատճառը և մասամբ էլ այժման երկաթուղու ցանցը 12000 քիլոմէտր տարածուած, որ հիմա կարելի է ճանապարհորդել Սպանիայում նոյնպէս ապահով, ինչպէս բոլոր մնացեալ եւրոպայում:

Փարիզից Սպանիա գնացող ունի երկու ցամաքային ճանապարհ. նախ Բոլդոն և Գրոնի վրայով դէպի Սան Միգուէլ և ապա երկրորդը Լիոնի ու Մերսիի վրայով դէպի Բարսելոնա. երկուսն էլ երկրորդը, որովհետեւ նա աւելի շուտ պիտի հասնի ինձ Գրոնից, թիւերէնով առաջինը վերադարձիս անցնելու: Փարիզում արդէն աշխատելու խառնուրդում է մինչև անգամ ցուրտ սիւկ էր, երբ ես ուղեգրուեցայ դէպի Մերսի: Բայց առաջ, այստեղ ինձ սպասում էր մի շատ անհաճութիւն: Մի հոգալիս կամ իրարից, որը ճանապարհ ընկած օր տեղի է ունեցել Պերքինէններում, քանի քանի դիւրեք քաղցրեց, քանի կամուրջներ լուսնալուսնի տակից լսող, Մերսիից Գոր-Բու անցնող տուններն փնջել էր. այդ այն տունէն էր, որը Իսպանա-ֆրանսիական սահմանի վրայով, կամ, այս դէպքում անկի ուղիով կրկին տակ, տակուի էր առկա: Թէպէտ և ինձ խորհուրդ տուին վերադառնալ Մարսիլ և այնտեղից շուրջանալ հասնել Բարսելոնայի—բայց ես նախադրուեցի մնալ մի քանի օր Մերսի և սպասել ճանապարհների շինուելուն: Ի՞նչ կարող էի տեսնել ծովով վրայ ճանապարհորդելով: Այնտեղի գլխաւոր խմբիցը հաւատարեց ինձ, որ մի շաբաթից անց էլ կարող տակ ճանապարհների վերաշինութիւնը: Տէր Ստուռնը, ի՞նչ պատկեր էր ներկայացնում այդ ծովափնային, խեղճ ձկնորսների վերջը. . . երկու երեք յարկանի քարէ աներ մինչև հիմքը, քանդած, քարէ կամ քարէ քարէ փայտեղ, դառնալով լուսնած, ճարտարապետ. ձիթիներն էր արժանաւոր արած. . .

Ինչպէս որ ինձինքը տակ էր, այնպէս էլ եղաւ. ուղիւ մի շաբաթից ճանապարհ ընկելով դէպի Բարսելոնայ: Երկաթուղու գծի վրայ անդադար հանդիպում էին լուսնալուսնի վարդերին, իսկ Գոր-Բուի մօտ մինչև անգամ ամբողջ գնացքը բարեկալի. շատ տեղ հողը ճանապարհի տակիցը այնպէս էր լուսնացած, որ բէլները օդի մէջ կախուած էին հեռագրի թիւերի վրէի:

Մերսիից մինչև Բարսելոնա վեց ժամուայ ճանապարհ է. երկաթուղին բոլոր ժամանակ նոյնն էր մերթ վայրէից ինքնաբերական ջրապահներով, մերթ ձիթիներով անաւանակով. ամեն մի դիւր, ամեն մի այդի այստեղ մի մի պատկերէ, մէկը միւսից աւարելի. յանկարծ տունէից դուրս եւ գալիս և ծովը տակից եւ տեսնում է ինքու, դարձեալ տունէից-տունէից յետեւ և վերջապէս դուրս եւ գալիս մի խաղաղ պտղատու գայտ—ձիթիներով ու արմաւենիներով լեռներ: Մի քիչ յետոյ տեսաւ իր դարձակ փոխում է, դառնում է ինքնային աշ ու ձախ բարձր անդուամտեմբ, որոնց վրայ հին ամրոցներն ու զանգեղներն աւերակներ—յետոյ դարձակ ծովափ. . . այդպէս փոփոխուելով շարունակուում է այդ ճանապարհը

միայն կատակերգութիւն. երգիչներին քիչ քանիներն ամենին երգել չէինքին. Էսպանի օրը կատարող mezzo-soprano-ն այնպէս էլ մինչև վերջը չկարողացաւ իր արուեստը ցոյց տալ. ամեն բնի եկածին՝ ստորափնի ծիծաղ ու ամեն բերանը բացարձակ, ստիպել սուրբ էր բարձրանում դաշինքում: Խեղճ Մարքի Գոսան ամեն միջոց բանեցնում էր հասարակութեան համակարները գրաւելու—բայց ոչինչ չէր դուրս գալիս. որչափ շատ էր աշխատում, այնքան աւելի առիթ էր տալիս սրբաօտութիւններին. իսկ սրբաօտութիւնները, որոնք բարձրաձայն և շատ հափառալի կերպիւ բնի էին ուղարկուում վերին յարկերից, երբեմն շատ կծու էին: Միմիայն վերջում, երբ իւր ջանքից յոյնած, բոլորովին պարզ և բնական կերպիւ երգեց իւր մասը, ծափահարեցին. Փիլիպոս երկրորդի նախարարի ուրախութիւնը այդ րոպէին նմանում էր մի երեխայի ցնծութիւն, երբ նորան իւր ամենախաղաղ քաղաքից էին տալիս:

Թարսիի տառչին կարգեւում բարձր էին, յայտնի բան է, երկաթաուղի ճիւղաւորները (hidalgos)—այնուպէս, Փարիզի պէս, ֆրակով ու ձեռնափայտեղով և շատ գծում էին իրանց արեւ տպաւորութիւնը մասնաւոր. իսկ Փարիզի պէս: Այդ երեքտաւորներից մի քանիսի հետ բարդ ունեցաւ միմիայն հիւրանոցում ընթերցելու և տեսնելու ինչպէս նորա (և այդ արդէն ոչ Փարիզի պէս) ձուր գտնակով ծայրով էին բերան ուղարկում. . . Թարսիում ծիծաղ արեւելուած չէ, ուստի և դաշինք ներկայացնում վերջում մի այնպի

«պարզկայ», ձիւնային երկրոյ, երբ դուրս
որ ինչպէս ասում է անմահ Արդիանը,
«ձիւնն երկր, դիւրեւ, սառ ու ձոր բռնել
է և գետինը ինչպէս և սառցիկ որ՝ ամեն
մէկ տար տարուս թույն մէջ արդէն որոշաբ
արաբում, ճանաչում, ճիշդում է ու մարդիկ
շանք պատահում, ձէն ապիւս», և երբ
միւս օրը պիտի լուսնայն մի նոր տարի
քաղաքին մեր Վանքի մայր եկեղեցու
օտարակա տներէ մէկի մէջ, «չարացած
բուխարով ու դարձ դրած մանկաբոյժ» հա-
զի տարացած և սակաւալոյս «ճարտուի»
բաղմամբ մոմերով վառուած մի մեծ
անկնակում մեղ չափազանց հոտաբերող
և ուշադրութեան արժանի մի «խորհրդ-
դակցութիւն» կայ:

Այս սենեակի մէջ տեղը դրուած և
կարմիր «մարուտի» ծածկուած երկար
սեղանի շուրջը՝ տաք գլխաւորին հազին,
հին սափրիչներ խառնութիւններ յատուկ
կեղծ-վարձերեան բազմաթիւ ունեւոր վրայ
նստուած են, եթէ չանհրձ թէ խառն
դատաւորներ իման խորհրդարանը կըր-
պով ասան պաշտօնաւոր բազմած են,
ուսանապատակ հայոց լրագրութեան ա-
ռանին նախաձեռնող մեր անդամներին նա-
խորդները:

Սոցա «խորհրդակցութեան» գլխաւոր
առաքելն է իրանց «ՊՈԼԻՏԻՍ» լրագրի
բաղադրական եւ ըստնախաղական» շա-
բաթթիւներէն նոր տարուան և հետեւող
համարներում տպուկութիւնը նիւթը:

Պոլիտիսան տարբեր «այն կարծիք գաղ-
թած դարաբաղդիներն սերունդ» սկ աշ-
քերով ու կամարած, շարունակ յոն-
քերով ըսան խոյն իմացող մարդոցի
Դաւիթ Բաշինեանց, Լազարեան ճնմա-
բանի հէնց առաջին, հին չընանաւարա-
նեցից մէկը, թէ և որպէս խմբաբազմ
մեր անդամներ «պարզապէս», իբրեւ թէ
նախադասում է այս խորհրդակցութեան,
սակայն գործին զուրկ կանգնող, թէ կրթի
առաջ ընդդոշ-հաղթանքները մեղ ասելի
ծանոթ ծանր վարժապետ Կարանեանը
և Միքայէլ Պատկանեանց խմբագիրներն
են իրանց ժողովարանութեան:

«Տարբերակ ձուած և դադարած ու
հայկական յատուկ ընդ ու երեսնայի»
միշտ որոշուող՝ էրըրումից ժամանակին
գաղթած Յակոբ վարժապետ պատուեա-
լին, թաւառ յոնքերը կիսած ու փորձ
ինչ մոխրեղանային այս ու այն կողմին
շարժուող, պարտաւորում է կարծիք մի տե-
սակ զեկուցում անկող կամ աւելի ճիշտ
ասած, «լազարեան վարժապետը բանի կար-
դարու և կարգաքննելու բարեկամաց ժո-
ղովին» միևնույն ժամանակ «չայ, միւրե-
ղէն, չոր միւր և այլն» վայելելով և նոր
տարուն հանդիպելով, սրանց հետ միա-
սին:

Իսկ «վարժապետին» բոլորովին ան-
համան և զրկելէ նրան հակապատկեր՝ բո-
լորակ կամ «կրթ» գլխով ու ընդ միայ-
նուն անհնգիկութիւնից ու տալից զը-
նուն աղքատի վրային իրանց դուրս նայող
և ասան միշտ հեղեղական ժպիտ ցոյց տու-
ող՝ բժշկական բաժնի նախկին ուսանող
«միաբանաց Միքայէլը, որպէս նորա
անմիջական գործակից և միանգամայն
«ձեռնաց» ընտանաւոր «գարմարայի փնջով»
չայն խմելով, մի տեսակ գնադրական
հայեացքով նայում է մանաւանդ իւր ըն-
կերցի «վարժապետին» և յարմար
պարտաւոր է իտեղու իրանց դարձեցնող
ուսանողների մասին, ինչպէս որ խո-
սում է ևս:

Այս հրաւիրած կամ հիւրասիրուած
«բարեկամաց ժողովին», որ մեր կողմի հայ
անդամներ լրագրի գլխաւոր աշխատա-
կիցները խմբաբազմ ժողովարանից մէկը
պէտք է անուանեն, բացի յիշածներէս
ներկայ են նոյնպէս՝ նախ Միքայէլ Լոմ-
ձէն (որ վարժապետ Արեւիկան), մի շի-
կանից, արժեքաւոր մի կարճատեղի
երեստարաբը—սա էլ մոլորեցի, որ նմա-
նապէս Լազարեան ճնմարանի չընանա-
ւարձերէց մէկն է, իսկող՝ զէկով սրան
զրկելէ նման Թիֆլիսում լաւ յայտնի
Գայուստ Զերմաղանեան—վարժապետը,
բարձրակ, նիշտ ու համարեան, բարձրա-
հասակ մի անձն, ապա՝ «Ուշադր» նոյնիկ
տղայ, ընկերաց մէջ մշտապայտ, կար-
ճիկ և հաստալիկ նիկողայտ Տէր Զմառ-
նեանը, զիկ գանգուր խիտ մաքրելով
օտարուած և ծամաբարձ մարդը (հա-
րոս) միշտ կարգին սանդղած՝ պարթեա-
րէն Սողոմուն Արմէլիկեանցը, իրջակա
հասակի տղայ փանձաւորած՝ մեղ անհե-
քիս հանրածանոթ խմբաբազմ Էմիլիան-
ճեանը և այլն, և այլն:

Մի քանի վայրկեան ընդհանուր խո-
սակցութիւնից յետո՛ւ՝ «Ե՛հ, ինչ որ կար-
դում ես, կարդա», էլի, կամ կարդանք,
գառնեք, խոսի՛ք, էլի՛» դիմում է վարժա-
պետին՝ ասելով ըսան առաջ մոլոր Մի-
քայէլը:

Կարենեանցը՝ մի երկու անգամ զընդ
ընդ անկող և մարքելով իւր, կոխորդը
միջոցին կամ քողովեցն ուսուցիչ և վրան

«ուսով, լիննով չինած չայի փունջի»,
կուտալուց կամ, ինչպէս մեր ազատա-
միտները կ'ասեն՝ կուտալուց կ'ան-
լուց, սկսում է կարգալ պարզորոշ թէ
նոր տարուան թույն մէջ արդէն որոշաբ
և գետնիկաբ և թէ դալոյ այլ թուոյ
մէջ որոշելիք և գետնիկաբ՝ նախ և առաջ
նոր «անընդ» լուրերը, տեղեկութիւնները
և պաշտօնական թղթերն ու կարգադրու-
թիւնները, որ մեծ մասամբ ուսուցիչ
«Վարժապետ» կիսապաշտօնական թիւթից
բաղած և թարգմանած պիտի հրատարա-
կուին հայկական «Պոլիտիսում»։ յետո՛ւ
թէ հայերէն նորայարմար խօսքերով և
թէ անուսական ու երգողական ղէպ ու
անդէպ գործածուած՝ ընթերցողներին
շատ անգամ անհասկանալի բառերի հա-
մեմով ին երկու յօդուած, ինչպէս «Ներ-
քին, ազգային» նոյնպէս և «այլապէս»
տարաշխարհի՝ հասարակական ու քաղա-
քական երկուցիւններ, հանդիսներն և
պիտեայ այլ և այլ պարագաններն, վե-
րաբերելով. ապա բանասիրական բաժնի
համար «պատմական հատուածներ», վե-
պեր, վեպիկներ և մանաւանդ «ուսանա-
լուր» բանաստեղծութիւնը, առակը և վե-
րապէս առատական լուրեր, «սակագիր»,
յայտարարութիւնը և ծանուցմունքը:

Լազարեանի նիւթի այս զեկուցումը—
բոլորակաբար իւր կարգալուց, բացա-
րելուց և ամեն մի «գրուածքի» կամ յօ-
դուածի հեղինակի անուրը տալուց յետո՛ւ՝
Կարանեանը դարձեալ կամենալով շարու-
նակել իւր խօսքը, ընդմիջվում է «խմբա-
գրական ժողովին» ընդհանուր և խառը
խօսակցութիւնով, որի առաքելն է ի
հարկէ պարտաւորաց լրագրի նիւթը կը-
րին, և ապա թէ Պատկանեանը՝ բոլոր
ժողովականները ուշադրութիւնը հիւր
խաղի ղէպի իրան գրաւելով, սկսում է
խօսել և մի հետաքրքիր բան՝ հարգու-
ղի:

«Երկու տարուայ փորձից համոզվում
ենք, խոսում է նա համարեան այսպէս, և
անշուշտ շատ էլ ցանկալի է, որ «մեր
լրագրի» ինչպէս որ բոլորակաբար լինան
կողմից ժամանակակից և բոլոր չափով
կարգաւորվեն» համապատասխան է «հայ-
կագրան ազգի» պահանջներին, նոյնպէս
է հայ ժողովրդեան մեծ մասին հասկա-
նայի լեզուով՝ այսինքն աշխարհաբար
տպուկ, քանի որ մեղանից դեռ եօթը,
ութը տարի առաջ էլ շատ պարզ աշ-
խարհաբարով գրում են մերերը. Ահաւա-
րին, սիրելիք, ձեռք մի նոյն այն աշխա-
րհաբարից և այլ էլ նոր տարուայ կամ
տարեմուտի առթիւ գրած»։ Եւ սկսում է
կարգալ հետեանքը՝

«Երբ որ սկսում ենք նոր տարին և սորա
առաջին աւառան լուսաւորում է մեզ՝ ազգ
թուի լինանք և միջոց անհեր, որ հին տա-
րին արեւու և անցկացաւ մեր գլխի վրայ, որ
նոր տարին տեղ տուց. Ուրեմն հանապա՞հ
էր և աշխարհայեցող պիտի գնանք՝ մի տարով
կարճացաւ, որ սահմանուած էր մեր պարտա-
ւորութիւններն և գործերին ևս անցաւ կանա-
քի մէջ կատարելոյ համար: Ո՛հ, երանք թէ
երկու առաջ աւելի շնորհաւոր և շանք տեղ
լինէր, որովհետեւ էն տարիների թիւն, որ նը-
շտանուած էր մեր գործերից համար, հիմիկ
միշտ էլ պակասեցաւ...»:

«Այն այսպիսի գեղեցիկ, պարզ աշ-
խարհաբար լեզու պէտք է գործածել,
չարտաբար և Միքայէլը, և այսպիսի
լեզուով գրել մեր գրուածքները, ինչպէս
որ արդէն թարգմանած էլ ունենք մենք
մի գիրք»։** Բայց տակաւին չենք հրա-
տարակած, և ոչ թէ դարձու և կամ
մանաւանդ օտարալեզու բառերով ու դար-
ձուածներով պէտք է շարագրել և շարա-
գրածը կամ թարգմանածը կարգալն
տալը «հայկաբան» հասարակութիւնը և
ընթերցող հայ ժողովրդին՝ օտարացնելով
սոցա իրանց մայրենի լեզուի դարձու-
նեցիք ու բառերից...»:

Գրեթէ այսպէս է վերջացնում իւր
խօսքը Պատկանեանցը, որ կարծես թէ
մարգարէական է մեր այժմեան «բողոք»
թարգմանիչներին, լրագրողներին և յօ-
դուածագրողներին գործածուած, խառնի-
խառն լեզուի նկատմամբ, որ Տ. Գր. Վ.
Գալմեքեանի ճիշդ ասելով, «չէր ժա-
մանակին հայատառ օտարաբարբառ» մի
լեզու պիտի դառնայ, և բոլոր ներկայ
կողմերին համարեան համաձայնում են
Միքայէլը հետ: Միայն «խմբագրական
ժողովին» անուանական նախագահ Արգա-
նեանցը բացատրութեամբ իրանց պար-
դախտ և յաջողակէ՛ր գրաբար ամեն կող-
մի գրադէս հայ մարդկանց մատչելի լի-
նելով՝ առ այժմ այդ լեզուով էլ գրում և
տպում են իրանց լրագրի բոլոր մեծի մա-
սին հիւրեր, տեղեկութիւնը և թուղթը
պաշտօնականը»։ առանց գտնել տեսնելու
կրքեմն և աշխարհաբար...:

*) Ժամանակի վերջն. Թարգ. էջ 15, Մոս-
կով 1840:

**) Անհարկում է «Եկեղեցիցայի Պատ-
մութեան» զբոյժ բառական յաջող իրանց
թարգմանութեանը, որ Յակոբ վարժապետի
հետ աշխատելով տպագրութեամբ լոյս հանե-
ցին 1853 թ. սկզբին:

«Վարժապետ» ընդմիջելով սրան նո-
րից սկսում է կարգալ՝ աւետելով մի ու-
րախալի լուր, որ ընդհանուր խնդրութիւն
է պատճառում ժողովականներին, և որ
սկսվում է այսպէս՝

«Երբ որ սկսում է Պարսկաստանի յայտարար-
ութիւնը, ի յոնքին նոյնիմանք նախադրուած տա-
րաշխարհի գործող ընկալու և նախագահին
խորհրդարանի գործիչներն, որով ծանուցան
ենա զանքերի ազատութիւն է կազմանաց բո-
ւոր յանձնող բանասիրելուց հայոց...»:

Այսպիսի ուրախալի մի նորութիւն
լուրաց յետոյ, որ բառական երկար
խօսակցութեան նիւթ էլ դառնում, առա-
ջաբերում են Տէր Զմառնեանին կարգալ
իւր ոտանաւոր բանաստեղծութիւնները,
որոնց մատչիլ է ինքը հրատարակութեան
տալ «լրագրի»։ Եւ առ էլ իւր մշտապե-
ղիտ կերպարանով նախ սկսում է կար-
գալ այս հատուածը՝

«Ոտարի բազալ ոչ երբեք ցանկալ
Գու ինձ հրաժարեալ, Տէր իմ Երաբը:
Ինչ գալը գործութեան իմոյ Բու գետն»
«Երբ որ զարթոնանք են եղից ինչի»...:

«Գիտեմք, գիտեմք. Պարսկերէն հեղի-
նակած «Պատկանեան» կատարելա-
ւոր է այդ, ձայնում են մեր ուսուցիչնե-
րը, որ թէ և յաւէտ գրաւածալի մի
գրուած է, սակայն անյարմար է «մեր
լրագրին համար»:

Իսկ Տէր-Զմառնեանը՝ իւր թէ չըլլա-
նով իւր ընկերակիցներին խօսքը, շարունա-
կում է կարգալ իւր թարգմանութիւնը,
որի այն աղբորական տողերին հանե-
նով, որ ասում է՝

«... Բայց թէ տալիսին մանուկ է չը-
նալ...»:

— Ե՛, Ե՛, պարոն Նիկողայոս, ընդմի-
ջում է Արգանեանցը, այդ աղբին չկուտ
այդ տողերը մանաւանդ «անդէպ» են բո-
լորովին մեր թիւթին, եթէ ուրիշ բան
չասնէ:

Սակայն՝ վերն ասածից պէտք, «ընկերաց
մէջ միշտ դուրսբերմանը քաղաքին» Տէր-Զը-
մառնեանը՝ շատ էլ չըպիտիւր իւր ասա-
ծի վրայ, սրտանց ուրախ է որ իրական
կիսանքին վերաբերալ այնպիսի ուշադրաւ
և ամենքի աղբորական կարծես զբոլոր
մի ոտանաւոր, թէ կողմ անալով էլ միայ,
իրան է վիճակուել թարգմանելու: Ուստի
է ծիծաղելով թուղթը ծայրւ, ծոցն է
դնում, հիմա արդէն գրաւից հանելով
դարձեալ չափաբերական մի ուրիշ
գրուած՝ «ոչ թէ գրաբար, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
իւր ծիծաղը շարունակելով՝ ասում է պա-
րոն Նիկողայոսը, այլ պարզաշխարհաբար
«թիֆլիսաբարբառ», և՛ ի լուր եւ ի հե-
տաքննութիւն ընկերութեան, կարգում
է ժողովին՝

«Առեւտր աղբորից խիտ շատ կու վախել,
նրա ձէնովն շատու կու բարբալ:
Եւն էլ խօթ գիրքի ինչ խաղաղութիւն
ու ինչպէս ասեմալ, աղբում է խնդրել:
Գէ՛ անհալը քրքը ևս կործ ասեմալ:
Ոչ ով խիճ ինչն մասնաբաշ չանի...»:

— Հայկականի, հայկականի, երկի-
ծարանական է բոլորակաբար լինելը, երկի-
ծարանական, ձայնում են ամեն կողմից
«խմբագրական ժողովին» անգամները՝ հազը
ու փորձ անելով թէ մեզ վրայ է արգելա-
կան ժամանակակիցները որոնց է աղ-
նաբերում Տէր-Զմառնեանը: Իսկ առ ան-
վերջ ուրախութեամբ շարունակելով
կարգալ իւր ամբողջ ոտանաւորը՝ շնոր-
հով կըրնում է մանաւանդ վերջին տողերը
որպէս առակի «բարոյական»:

«Թէ ինչը անիք, դէ՛ շատ խմբալէր:
Ո՛վ է առեւտր, ո՛վ էլ ընկեր...»:

Այս տողերի կրկնութեան վրայ մեր
ժողովականները՝ առանձին ուշադրութիւն
գրաւեցին, նայում են իրարով՝ կամենալով
լուր գրաւիլ առակի միջոց, թէ իսկա-
պէս իրանցից կամ իրանց ժամանակակից
գործիչները որոնց է վերաբերում:

Տէր Զմառնեանը՝ տեսնելով իւր
ընկերակիցների այնպիսի չափազանց հե-
տաքրքրութիւնը այդ մասին, մի փորձ
լուր կերպարանը է ընդունում և ասելով
«վերջը կրկնաբար թէ ում վրայ է»՝ «խոս-
քի լինանք է գտնու»։ Իսկայն առաջ
է բերում ներկայ եղող համարում Էմ-
իլիանեանցի և Սողոմուն Արմէլիկեանցի
ներքինեան գաղափարն այս նորընծայ ու-
սուցիչներին և միանգամայն «Պոլիտիս» աշ-
խարհակիցներին այնպիսի չափազանց հե-
տաքրքրութեամբ և յարգանքով հա-
մարում, առաջին երեսի վրայ՝ «Բոլոր սո-
վորութեան», գետնուած «Գեղարանական
պատկան» ասելով:

Այս պատկերը ներկայացնում է տիւր,
թիւնուր ծերունի մի մարդ սպիտակ, փա-
ռահիկ մորթուով՝ նստած՝ անդին վրայ:
Սորա գիմացը կանգնած է մի նորածին
երեկայ՝ նոյնպէս մեղմաւորում ու թիւա-
ւորում և հորդոնի վրայ երկում է համա-
սիրութիւնը:

Մէկուն Լոմիձէն և Գայուստ Զերմաղա-
նեանը, որոնք «այս արուցած» հարկին
նոյնպէս միացել էին, հարցնում են առա-
ջին Զմառնեանին:

*) «Պոլիտիս» № 2, էջ 148.

«Վարժապետ» ընդմիջելով սրան նո-
րից սկսում է կարգալ՝ աւետելով մի ու-
րախալի լուր, որ ընդհանուր խնդրութիւն
է պատճառում ժողովականներին, և որ
սկսվում է այսպէս՝

«Երբ որ սկսում է Պարսկաստանի յայտարար-
ութիւնը, ի յոնքին նոյնիմանք նախադրուած տա-
րաշխարհի գործող ընկալու և նախագահին
խորհրդարանի գործիչներն, որով ծանուցան
ենա զանքերի ազատութիւն է կազմանաց բո-
ւոր յանձնող բանասիրելուց հայոց...»:

Այսպիսի ուրախալի մի նորութիւն
լուրաց յետոյ, որ բառական երկար
խօսակցութեան նիւթ էլ դառնում, առա-
ջաբերում են Տէր Զմառնեանին կարգալ
իւր ոտանաւոր բանաստեղծութիւնները,
որոնց մատչիլ է ինքը հրատարակութեան
տալ «լրագրի»։ Եւ առ էլ իւր մշտապե-
ղիտ կերպարանով նախ սկսում է կար-
գալ այս հատուածը՝

«Ոտարի բազալ ոչ երբեք ցանկալ
Գու ինձ հրաժարեալ, Տէր իմ Երաբը:
Ինչ գալը գործութեան իմոյ Բու գետն»
«Երբ որ զարթոնանք են եղից ինչի»...:

«Գիտեմք, գիտեմք. Պարսկերէն հեղի-
նակած «Պատկանեան» կատարելա-
ւոր է այդ, ձայնում են մեր ուսուցիչնե-
րը, որ թէ և յաւէտ գրաւածալի մի
գրուած է, սակայն անյարմար է «մեր
լրագրին համար»:

Իսկ Տէր-Զմառնեանը՝ իւր թէ չըլլա-
նով իւր ընկերակիցներին խօսքը, շարունա-
կում է կարգալ իւր թարգմանութիւնը,
որի այն աղբորական տողերին հանե-
նով, որ ասում է՝

«... Բայց թէ տալիսին մանուկ է չը-
նալ...»:

— Ե՛, Ե՛, պարոն Նիկողայոս, ընդմի-
ջում է Արգանեանցը, այդ աղբին չկուտ
այդ տողերը մանաւանդ «անդէպ» են բո-
լորովին մեր թիւթին, եթէ ուրիշ բան
չասնէ:

Սակայն՝ վերն ասածից պէտք, «ընկերաց
մէջ միշտ դուրսբերմանը քաղաքին» Տէր-Զը-
մառնեանը՝ շատ էլ չըպիտիւր իւր ասա-
ծի վրայ, սրտանց ուրախ է որ իրական
կիսանքին վերաբերալ այնպիսի ուշադրաւ
և ամենքի աղբորական կարծես զբոլոր
մի ոտանաւոր, թէ կողմ անալով էլ միայ,
իրան է վիճակուել թարգմանելու: Ուստի
է ծիծաղելով թուղթը ծայրւ, ծոցն է
դնում, հիմա արդէն գրաւից հանելով
դարձեալ չափաբերական մի ուրիշ
գրուած՝ «ոչ թէ գրաբար, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
իւր ծիծաղը շարունակելով՝ ասում է պա-
րոն Նիկողայոսը, այլ պարզաշխարհաբար
«թիֆլիսաբարբառ», և՛ ի լուր եւ ի հե-
տաքննութիւն ընկերութեան, կարգում
է ժողովին՝

«Առեւտր աղբորից խիտ շատ կու վախել,
նրա ձէնովն շատու կու բարբալ:
Եւն էլ խօթ գիրքի ինչ խաղաղութիւն
ու ինչպէս ասեմալ, աղբում է խնդրել:
Գէ՛ անհալը քրքը ևս կործ ասեմալ:
Ոչ ով խիճ ինչն մասնաբաշ չանի...»:

— Հայկականի, հայկականի, երկի-
ծարանական է բոլորակաբար լինելը, երկի-
ծարանական, ձայնում են ամեն կողմից
«խմբագրական ժողովին» անգամները՝ հազը
ու փորձ անելով թէ մեզ վրայ է արգելա-
կան ժամանակակիցները որոնց է աղ-
նաբերում Տէր-Զմառնեանը: Իսկ առ ան-
վերջ ուրախութեամբ շարունակելով
կարգալ իւր ամբողջ ոտանաւորը՝ շնոր-
հով կըրնում է մանաւանդ վերջին տողերը
որպէս առակի «բարոյական»:

«Թէ ինչը անիք, դէ՛ շատ խմբալէր:
Ո՛վ է առեւտր, ո՛վ էլ ընկեր...»:

Այս տողերի կրկնութեան վրայ մեր
ժողովականները՝ առանձին ուշադրութիւն
գրաւեցին, նայում են իրարով՝ կամենալով
լուր գրաւիլ առակի միջոց, թէ իսկա-
պէս իրանցից կամ իրանց ժամանակակից
գործիչները որ

Типографія М. Мартиросянца. На Михайловской ул. № 81.